

МОВОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

*Б. Галас, к. філол. н., доц.,
Ужгородський національний університет*

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ СЛОВНИКА МОВИ ТВОРІВ Т. ШЕВЧЕНКА І СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ П. БІЛЕЦЬКОГО-НОСЕНКА

У статті аналізуються причини значного незбігу словника мови творів Т. Шевченка і словника української мови П. Білецького-Носенка.

***Ключові слова:** мова творів Т. Шевченка, словник П. Білецького-Носенка, загальномовний словник, диференційний словник, В. Русанівський, перетик.*

В статті анализируются причины значительного несовпадения словаря языка произведений Т. Шевченко и словаря украинского языка П. Билецкого-Носенка.

***Ключевые слова:** язык произведений Т. Шевченко, словарь П. Билецкого-Носенка, общеязыковой словарь, дифференциальный словарь, В. Русанивский, перетык.*

Reasons of considerable disaccordance between dictionary of language of T. Shevchenko's works and P. Biletskyi-Nosenko's Ukrainian dictionary are analysed in the article.

***Key words:** language of T. Shevchenko's works, dictionary by P. Biletskyi-Nosenko, all language dictionary, differential dictionary, V. Rusanivskyi, peretyk.*

Осмилення мови творів Т. Шевченка надовго залишиться актуальним завданням науки, незважаючи на досягнення в цій галузі, й кожне покоління дослідників знайде тут простір для уточнень, для нового бачення.

Пропоновані наші зауваження викликані міркуваннями й висновками В. Русанівського про співвідношення словника мови творів Т. Шевченка і словника української мови П. Білецького-Носенка, викладеними найповніше у двох виданнях (2001, 2002) "Історії української літературної мови" [10], а в скороченому варіанті – в "Історії української культури" [11]. Оскільки йдеться про розраховані на широке коло користувачів солідні книги, хочемо привернути увагу до тих положень, які, на нашу думку, не є достатньо обґрунтованими і вимагають уточнень, перегляду.

1. Про "парадоксальні" підрахунки. Зіставивши початок "Словника мови Т. Шевченка" (1964) зі словником П. Білецького-

Носенка [2], В. Русанівський одержав, на його думку, несподіваний результат [10, 213]. Ось що повідомляє вчений: "На перший погляд може здатися, що реєстр цього словника (Білецького-Носенка. – Б. Г.) дуже близький до Шевченкового лексикону, лексикографічно впорядкованого у праці "Словник мови Т. Г. Шевченка", т. 1–2 (К., 1964). Але порівняння їх уже тільки за першими п'ятьма літерами дадуть нам парадоксальні підрахунки: з 1894 слів, зафіксованих на літери А–Д у "Словнику мови Шевченка", та 2074 слів з реєстру на ці ж літери "Словаря малоросійського..." спільними виявляються тільки близько 560. Тобто в україномовних творах Кобзаря тільки 29,5% слів збігаються з тими, які зафіксував лексикограф ХІХ ст.; що ж до П. Білецького-Носенка, то він не ввів до реєстру свого словника понад 73% слів, використаних поетом!" [10, 213]. Подавши за тематичними групами перелік слів, які засвідчують збіг лексиконів Т. Шевченка і П. Білецького-Носенка, В. Русанівський так пише про значні невідповідності: "У чому ж тоді відмінність між обома словниками, та ще й така велика? Вона визначається тим, що П. Білецький-Носенко створював загальнономовний словник, а Т. Г. Шевченко, звичайно, такої мети перед собою не ставив: його словник – це насамперед та лексика, яка була потрібна йому як митцеві, щоб розбудити духовні сили народу" [10, 214]. Отже, за В. Русанівським, основна причина того, що Т. Шевченко не використав майже 70% слів, зафіксованих П. Білецьким-Носенком, у тому, що лексикограф орієнтувався на мовну дійсність загалом, а поет вибирав лише те, що потребував як митець. Крім того, незбіг порівнюваних словників, на думку В. Русанівського, стався через те, що Т. Шевченко ставився творчо до мовних ресурсів, "постійно дбав про збагачення виражальних можливостей української народної мови", при цьому "один із прийомів, до яких він постійно вдавався, було розширення синонімічних рядів..." [10, 213]. Тож П. Білецький-Носенко, зрозуміло, не міг зафіксувати багато чого з того, що стало ознакою Шевченкової мови (шкода, що В. Русанівський не подав списку цих слів на підтвердження, що це справді переважно слова, які більше характеризують творчий метод Т. Шевченка, ніж живе народне мовлення).

У цих міркуваннях є певне раціональне зерно, але в них не враховано основного. На нашу думку, "парадоксальний" арифметичний результат зумовлений не стільки тим, що

Т. Шевченко не копіював народної мови, а творчо обробляв, збагачував її (хоч це не можна не враховувати), а передусім характером словника П. Білецького-Носенка.

Для з'ясування причин невідповідності лексику Т. Шевченка і реєстру словника П. Білецького-Носенка треба оперувати правдивими фактами не лише про структуру і базу Шевченкової мови (в описі яких заслуги В. Русанівського незаперечні!), але й такими ж фактами про зміст словника П. Білецького-Носенка, який називати *загальномовним* не можна, як не можна без з'ясування авторських засад формування реєстру цього словника робити висновки, чому в Т. Шевченка немає багатьох зафіксованих П. Білецьким-Носенком слів і чому народна лексика, використана Т. Шевченком (і напевно відома П. Білецькому-Носенку), не потрапила до словника останнього.

П. Білецький-Носенко як типовий представник українського освіченого дворянства, що виявляв лояльність до царя і водночас був патріотом України, намагався, наскільки це було безпечно, демонструвати від імені свого народу претензії на вільніший розвиток, на продовження традицій культурного етносу, який мав і заслужив мати й далі свою досконалу усну й писемну мову. Матеріали словника П. Білецького-Носенка засвідчують, що його упорядник по суті продовжив реалізацію тієї ж ідеї, яка була задекларована в назві словника, доданого Й. Каменецьким до "Енеїди" (1798) І. Котляревського (у цьому словнику, нагадаємо, крім слів, ужитих у тексті "Енеїди", було "сверх того еще весьма много иных, издревле вошедших в малороссийское наречие, или и коренных российских, но не употребительных"). П. Білецький-Носенко мав на меті показати не лише багатство української простонародної мови, а й мову освічених верств – передусім ту її частину, якою вона відрізняється від російської (і яка може знадобитися при розбудові "отечественного языка"). У передмові до словника П. Білецький-Носенко зауважив: "Багато великоруських слів мають свої корені в малоруській мові, без знання якої великорус матиме труднощі у складанні свого целарію, такими є, наприклад: *добá, трéба, сúмно* тощо" [8, 20]. Фіксуючи (з паспортизацією і без неї) слова староукраїнської мови, П. Білецький-Носенко наводив містки між його сучасністю і минулим, повертав до життя ті елементи мови, які доводили життєздатність її в різних стилях.

Автор, наприклад, свідомо йшов проти всіляких заборон і подавав матеріал із "Біблії" Якова Вуйка (Краків, 1599), із "Требника" Петра Могили та інших джерел, на які було накладено офіційне табу. Про учительне євангеліє Петра Могили (1637), що є перекладом із грецької мови на "руську", П. Білецький-Носенко, зауважив, що "цей величезний фоліант писаний мовою уніатською, тобто сумішшю української з білоруською і почасти польською" і що "подібною мовою написано багато книг богословських, надрукованих у Львові, Острозі та в інших місцях"; а в Біблії, перекладеній по-польськи Я. Вуйком, "чимало українських слів, уживаних простим народом" [8, 19].

2. Словник П. Білецького-Носенка і "Кобзар" Т. Шевченка (1840). Одержані результати проведених зіставлень В. Русанівський сприйняв як несподівані й на фоні того, що П. Білецький-Носенко сам у передмові повідомляв, нібито джерелом укладеного ним словника був і "Кобзар" Т. Шевченка. Однак щό конкретно з цієї книги використано – ні П. Білецький-Носенко, ні дослідник В. Русанівський не повідомили. Є лише загальне зауваження вченого: "Мова Т. Шевченка майже одразу ж стає об'єктом лексикографічного опрацювання: серед джерел укладеного 1842 р. [!?] "Словаря малоросійського, или юго-восточнорусского языка" його автор П. Білецький-Носенко називає і Шевченків "Кобзар" [10, 213].

Із цього зауваження можна зробити висновок, хоч В. Русанівський прямо цього не стверджує, нібито найраніша досі відома спроба лексикографічного опрацювання творчості Т. Шевченка належить саме П. Білецькому-Носенку, в той час як більш успішна спроба такого опрацювання зроблена Ф. Шимкевичем [4], і саме її слід датувати 1842 роком (і в жодному разі не пізніше 1843 року, бо цього року Ф. Шимкевич помер).

У цитованому вище уривку впадає в око намагання автора штучно (?) відтягнути назад рік, коли було укладено словник П. Білецького-Носенка. Цим роком не може бути 1842, що впливає з докладного викладу історії його створення, яку подав В. Німчук. Із неї випливає, що словник в основному завершений був у кінці 1843 року, а доопрацьовувався принаймні ще в 1846 році.

Підкреслимо також, що, крім зробленої у передмові до словника заяви П. Білецького-Носенка, нічим іншим досі не можна

підтвердити реальний факт лексикографічного опрацювання тут "Кобзаря" – принаймні так, як це можна зробити, наприклад, щодо творів І. Котляревського та Г. Квітки-Основ'яненка. Яюсь виокремлювати, ставлячи на перше місце серед лексикографів, П. Білецького-Носенка за його увагу до творів Т. Шевченка при складанні ним словникових статей підстав немає.

У цьому зв'язку зауважимо, що П. Білецький-Носенко у питанні паспортизації включеного до словника матеріалу виявився непослідовним і цим методичним компонентом не перевершив словникової практики Ф. Шимкевича, автора рукописного "Словаря українскаго нарѣчія" (1834–1842) обсягом близько 4200 статей, у яких, наприклад, є 543 ремарки, які сигналізують, що слово або ілюстрацію взято з творів Г. Квітки-Основ'яненка; у словнику ж П. Білецького-Носенка нам вдалося помітити лише 27 (*бешкѣтъ, вдвѣрьѣ, зѣмижъ, кѧ, коперсѧти, коренѣти, мабѣте, мехлюдѣя, мугѣкати, паньмѧтка, пащиковѧти, окселентувѧти, паймѧтка, паймѧтѣся, пля; ма, побиля людеѣ, примѣта, пужѣти, тецкѣѣ, троя; нѣ, чатовѧти, чѣрга, чеснѣче, чкѣрити, шальпѧнска, шпѣтнѣѣ, шпѣтно*). Що ж до того, щѣ конкретно взяв П. Білецький-Носенко з "Кобзаря" Т. Шевченка, то прямої відповіді, найімовірніше, не знайдемо, бо жодної вказівки про це у словнику немає. У Ф. Шимкевича ж – 11 паспортизованих ілюстрацій із "Гайдамаків" Т. Шевченка (1841), а одна – з цього ж твору без покликання на Т. Шевченка [3, 6].

3. Словник П. Білецького-Носенка не загальномовний, а диференційний. П. Білецький-Носенко усвідомлював, що його словник має схвалити до друку міністр освіти Росії, і дбав, щоб у нього сформувалася думка про користь словника для пізнання й розвитку "отечественного языка". Показово, що навіть у період після 1843 р., коли рукопис словника повернули автору, П. Білецький-Носенко доповнив його не матеріалами з творів Т. Шевченка чи іншими матеріалами в інтересах досягнення більшої повноти сучасного для епохи упорядника загальномовного словника, а залишився вірним іншому принципу – демонстрації споконвічної оригінальності мови українців. Наприклад, на окремій картці як додаток оформлено статтю: **Глобѧ** (и. с. ж. р.) Денежная пеня (штрафѣ) (см. журналъ "Современникъ", т. ХLI, "Кѣвск[іе] богомольцы въ ХVII столѣтїи" Кулиша, № 2, 1846 года, страница 224

внизу, въ примѣчаніи) [1, 99]. Показовою в цьому зв'язку можна вважати й статтю, оформлену на початковій стадії укладання словника: **Бажанный**, -ая, -ее (и. пр.) Желанный, жданный. См. Жаданный. У архангелогородцевъ: бажоной (см. "Мореходъ Никитинъ", повѣсть Александра Марлинского) [1, 99].

Сказане не применшує наукового значення словника П. Білецького-Носенка, але є додатковим аргументом на користь думки, що основне завдання, яке ставив перед собою лексикограф, полягало не в тому, щоб представити системно загальнонародну лексику, утвердити її норми, базуючись на новітніх друкованих спробах, а передусім у тому, щоб показати багатство і своєрідність української мови на фоні російської. У завершальних рядках своєї передмови П. Білецький-Носенко писав: "Давно вже відчувався брак повного малоруського словника, я смію плекати надію, що пропонований мною заповнює цей недолік досить задовільно" [8, 21]. Повноту словника П. Білецький-Носенко прагнув забезпечити залученням до реєстру й сучасної станом на початок XIX ст. лексики, й такої, що своєю історією сягає доби Київської Русі та ряду наступних історичних періодів. Не розмежовуючи давньоруської (давньокиївської, київськоруської, руськоукраїнської) мови і старослов'янської, П. Білецький-Носенко вважав, що корінь української мови є спільним з усіма слов'янськими мовами і найближчий до церковнослов'янської [8, 20]. "Що таке малоросійська мова? – риторично запитує П. Білецький-Носенко у розвідці "Про малоросійську мову" і відповідає: – Це церковнослов'янське наріччя народу землеробів-пастухів і воїнів, проведене долею крізь численні випробування і перевороти політичні і раптом залишене у процесі європейської освіти на ступені посередності і майже простонароддя. Це мова предків наших Русі, якою здавна говорили доброзвичайні поляни обох сторін Дніпра, суличі, угличі і взагалі багато мільйонів слов'ян від гір [Карпатських] до ріки Волги; мова багата, виразна, якою так простодушно-мило висловлюється Маруся Грицька Основ'яненка, Наталка Полтавка І. Котляревського, якою недавно (1834) Є.Гребінка розповів нам так прекрасно свої "Приказки"..." [8, 22]. У цьому ряду не названо Т. Шевченка, твори якого згадані автором далі без якого-небудь виокремлення [8, 27].

Для П. Білецького-Носенка українська мова – це "суміш багатьох мов", "головною її основою є церковнослов'янська книжна мова, до якої з плином часу, через різну мінливість подій із народом, що населяв руську Україну, домішалося багато слів чужих європейських і азійських народів", "це лінгвістичний хаос", у якому філолог може спостерегти ряд стихій, які віддалили українську мову від російської. У числі цих стихій: "ідіотизми запорізьких козаків під час козацьких воєн"; "нова книжна мова, яку можна назвати уніатською", насичена польськими і білоруськими елементами литовсько-польського періоду; російська мова після 1654 р.; запозичення з норманської (давньоготської), німецької, німецькоєврейської, французької, давньогрецької мов та ряду мов азійських племен [8, 22–23]. Чи не в цьому криється причина "парадоксальних підрахунків" В. Русанівського? П. Білецький-Носенко демонстрував рясний, багатий, оригінальний "хаос" української мови, не дуже переймаючись тим, чи будуть пропуски в реєстрі, залишаючи нащадкам право продовжувати його справу і визначити сфери застосування кожного зафіксованого ним слова. А Т. Шевченко вже був людиною іншого покоління, іншої свідомості й нової мовної орієнтації. У своїй творчості від самого початку він був, як це доводять і спостереження В. Русанівського, революційним, суттєво не таким, як І. Котляревський, той І. Котляревський, літературну творчість якого наслідував П. Білецький-Носенко, той І. Котляревський, якого хоч і цінував Т. Шевченко, та все ж дистанціювався від нього.

Твердити, що "П. Білецький-Носенко створював *загальномовний* словник" [10, 218] і розуміти *загальномовний* як спрямований на системне, якомога повніше охоплення *живої* української мови початку і середини XIX ст. (тієї мови, яку можна б уважати спільним джерелом і для словника П. Білецького-Носенка, і для художньої мови Т. Шевченка), – немає необхідних підстав. Думка В. Русанівського суперечить спостереженням В. Німчука, викладеним у передмові до видання словника П. Білецького-Носенка: "Праця П. Білецького-Носенка є *словником не тільки сучасної* йому народнорозмовної й літературної мови. Він зазначає, що ввів у словник і матеріал із давньоруської та старої української літературної мови, хоча називає конкретно лише "Учительное евангеліє" П. Могили. Проте в словнику автор нерідко покликається

й на "Лѣтопись преп. Нестора", "Лѣтопись волинскую", "Кормчую книгу", "Стоглавъ", "Прологъ", "Акты, изданные Археографическою комиссією", на універсали окремих гетьманів із зазначенням їх прізвищ, "Требник" П. Могили та інші джерела. Старовинний матеріал він брав, як видно з посилань у словнику, також із публікацій в "Исторіи Малой Россіи" М. Бантиша-Каменського, "Исторіи Россійскаго государства" М. Карамзіна, ж. "Кіевлянинъ" тощо" [8, 20]. "Певне значення зберігають введені в реєстр *староукраїнські слова* [...], оскільки ще не маємо повного словника старої мови. Їх від слів живої мови початку ХІХ ст. легко відрізнити, бо при них автор дає відповідні ремарки. Щоправда, *при великій частині їх ремарок немає*. [...] Староукраїнські слова автор увів у реєстр словника свідомо, бажаючи, очевидно, пов'язати певним чином староукраїнську літературну традицію з новою літературною мовою" [8, 35].

Мав абсолютну рацію В. Винник, коли наші лексикографічні досягнення доби формування нової української літературної мови схарактеризував так: "Словникові праці, укладені в першій половині ХІХ ст., а почасті й пізніше, в тому числі й найбільш повний на той час Словник П. Білецького-Носенка, реєстр якого налічує понад 20 тис. одиниць, обмежувалися фіксуванням специфічно української лексики, що відрізнялася від російської, тобто за своїм характером були словниками диференційного типу" [3, 529].

Сам П. Білецький-Носенко ніде не декларував, що укладав словник, який би можна назвати загальномовним. Цей термін узагалі вимагає великої обережності в характеристиках словникової продукції. Він, звичайно, може бути застосований тільки до великих за обсягом словників, але сам кількісний показник іще не є вирішальним. Наприклад, не завершений українсько-польсько-німецький словник І. Лаврівського (В. Русанівський про нього згадав як про нібито завершений у 1826 р. [10, 228]) більший за словник П. Білецького-Носенка, але "загальномовним" він не є, і ніхто, мабуть, не доводитиме протилежне.

Спробою справжнього загальномовного українського словника можна вважати одинадцятитомний "Словник української мови" (1970–1980), над яким працював унікальний за фаховим рівнем колектив. Л. Паламарчук як один із головних теоретиків цього лексикографічного проекту писав: "Загальномовний словник, що

укладається з дотриманням наукових засад і виробленої для нього наукової концепції, має відбивати, принаймні в головних рисах, стан лексичного складу загальнонародної мови на даному етапі її розвитку. Саме тому, очевидно, оцінка наукової вартості того чи іншого словника майже завжди починається з розгляду питання про повноту фіксації в ньому лексичного інвентаря даної мови в хронологічних межах вибраного для словника періоду, так і всіх особливо актуальних лексичних одиниць, характерних для даного періоду в розвитку мови, що засвідчуються різними джерелами. Визначення контингенту лексичних одиниць, які, виходячи з призначення та специфіки словника, необхідно залучити до словникового реєстру, є одним із найвідповідальніших завдань у всьому лексикографічному процесі" [9, 22].

Із цих позицій словник П. Білецького-Носенка в жодному розумінні не можна кваліфікувати як загальнономовний. Візьмімо хоча б текст Шевченкової поезії "Думи мої, думи мої...", вміщеної на початку "Кобзаря" 1840 р. видання, й оцінімо пропущені П. Білецьким-Носенком слова (чому вони не зацікавили упорядника "загальнономовного" словника?): *думы, вами, стали, не розвіяєь, пылыну, не прыспало, полывалы, сліозы, затопылы, море, не розмылы, въ поли, болыть, проклынаю, нічого, заплаче, одно, свити, плакавъ, вгадавъ, найдетьця, кари, заплачуть, на си, билше, не хочу, одну, сліозу, карыхъ, чорніи, бровы, звалося, сміялось, выльвало, темнім, вышневый, зеленый, хотилось, зъ булавами, збирать, козацкіи, тамъ, широко, весело, Днепр, широкий, море, порогы, тамъ, татарамы, трупомъ, спочытъ, выросла, орель, чорный, сторожемъ, плакать, слова, душою, пекло, наклычу, жывуть, змію, кряче, соловейкомъ, не побачуть, не засміютця, втырайте, лютця, чуже, полывають, що ночи, засыплють, оттаке-то, не поможе, сыроти, завьдуе, выроставъ, дежь, тутъ, загыну, найдете, слово.*

4. У перетику (ж. р., зн. відм., у що? куди?) **чи у перетику** (ч. р., місц. відм., у чому? як?) – **ходила?** В. Русанівський використав свідчення словника П. Білецького-Носенка в своїх міркуваннях, що "Шевченко, який добре знав фольклор і відчував наддіалектність його мови, зробив ще один крок назустріч тому, що не роз'єднує, а об'єднує всі українські діалекти, – назустріч виділенню їх спільних рис", що "найвиразніше це помітно в лексичі",

що "навіть ті слова, з приводу значення яких ще й досі інколи точаться суперечки, виявляються при розширенні кола джерел не вузькодіалектними, а належними принаймні до кількох діалектних масивів" [10, 173]. Учений конкретизує свою думку: "Це стосується, наприклад, слова *перетика*, яке в "Словарі української мови" за ред. Б. Грінченка подається в двох значеннях: 1) перепона; 2) межа між двома володіннями, утворювана рядом дерев; друге значення, щоправда, супроводжується знаком запитання. Автори "Словника мови Т. Г. Шевченка" у слові *перетика* виділяють тільки друге значення, дещо скорочуючи його: смуга дерев, чагарник і т. ін. В обох словниках слово *перетика* ілюструється цитатами з того самого вірша Т. Шевченка, що, таким чином, веде до висновку про його рідкісність і локалізацію в говорах, рідних поетові. Однак його фіксує і "Словник української мови", укладений у 1838–1843 рр. П. Білецьким-Носенком під Прилуками. І хоч "Кобзар" названий серед джерел його словника, але вірш "У перетику ходила" був написаний тільки в 1848 р., а опублікований аж у 1867 р.; отже, П. Білецькому-Носенку слово *перетика* було відоме раніше [10, 174].

Із приводу *перетики* у П. Білецького-Носенка і слова, яке В. Русанівський уважав його відповідником у Т. Шевченка, маємо застереження.

У словнику П. Білецького-Носенка так: *перéтика* „граница, мѣжа, отдѣленная рвомъ или плетнемъ” [2, 277]. Цікаво зіставити це з фіксацією в рукописному словнику української мови П. Лукашевича (1842): *перетьика* „отгородка, плетень между сумежными землями” [4, 283]. Приблизно з цього ж періоду в рукописному словнику В. Лазаревського: *перéтика* „короткій плетень” [4, 286]. Пор. іще: *перéтика* „тин між сусідніми садибами, частину якого ставить один господар, а другу – інший” [7, 57]. Справді, *перéтика* не схоже на вузький діалектизм, але не зі значенням „смуга дерев, чагарник і т. ін.”, „перелісок”, можливість існування якого й становить проблему. Словник П. Білецького-Носенка жодним чином цієї проблеми не розв’язує, тим більше, що в П. Білецького-Носенка *перéтика*, а в Т. Шевченка у *перéтику*, що не обов’язково слід пов’язувати з початковою формою *перéтика* – (куди?) у *перéтику*. Маємо переконання, що в Т. Шевченка *перéтик* – (у чому?) у *перéтику*, і лексикографічно це закріплено ще в словнику Є. Желехівського та

С. Недільського (1886), тобто до появи словника за ред. Б. Грінченка. Пор.: *perétik* м. „Art weiblich[es] Kleidung“ Ш[евченко]. І. 309; *peretikáti*, в. а. „durchwirken, durchsticken, durchweben“ [6, 626], що означає „протикати“, „проплітати“, „перевивати“, „проникати“, „наповнювати“ і под.

Шкода, що В. Русанівський не взяв до уваги думки Г. Аврахова [1], який рішуче заперечував уживання Т. Шевченком слова *перéтика* (ж. р.) і доводив, що у нього інше слово з іншим значенням – *перéтик* (ч. р.).

Н. Данилевська у передмові до книги "Перéтик", яку підготувала разом із М. Ткачем [5], спеціально акцентує увагу читачів, щó мав на увазі у відомій поезії "У перетику ходила..." Т. Шевченко, навіть не згадуючи про довго пропаговане як безальтернативно-правильне ("чагарниково-переліскове") пояснення, що представлено й у В. Русанівського як єдине.

Згідно з Н. Данилевською, *perétik* – це один із різновидів домотканого полотна, що перетикається кольоровою чи якоюсь відмінною смужкою. З нього шиють рушники (утиральники), настільники, інколи – сорочки. Смужка "перетику" чергується на полотні в середньому 70–100 см одна від одної. На пошитих із полотна утиральниках вона припадає на краї, а на настільниках перетинає краї і середину. Якщо ж із "перéтику" шиють сорочку, то смужка оперізує поділ, полочки та краї рукавів. Сама смужка, як символ води, у пошитті постає найпростішим оздобленням-оберегом. У життєвій народній практиці з "перетику" шиють сорочки лише на будень, святкову ж – обов'язково оздоблюють вишивкою. На переконання Н. Данилевської, "зовсім неоздобленого одягу, за звичасм, не носили", одягати сорочку з "перéтику" на свято або в неділю не наважувались: "Таке могла вчинити лише дівчина, яка легковажила собою. Саме це й зауважує в своїй поезії Тарас Шевченко, який добре знав народну звичаєвість..." [5, 5].

Імовірно, не все з міркувань Н. Данилевської можна прийняти як безсумнівне (не виключаємо, що види перетику в різних місцях України були різними, могли бути й зразки якогось вишуканого перетику). Але цілком переконує найважливіше: у Т. Шевченка мова йде про дівчину, яка ходила в *одязі* з перетику (може, й у скромному, не святковому одязі, але в міру оздобленому – так тканому, що він міг підкреслювати привабливість дівчини). Версія, нібито у *перетику*

ходила означає „ходила у перелісок, який у народі міг називатися *перетика*“, – позбавлена лінгвістичного ґрунту, суперечить Шевченковому художньому образу. Цьому питанню варто присвятити окрему увагу й простежити докладніше, як сформувався й закріпився стереотип та чому не слід його підтримувати.

1. *Аврахов Г. Г.* Одна з недосліджених поезій Т. Шевченка: "У перетику ходила" // Дивослово. – 1998. – № 3. – С. 2–5.
2. *Білецький-Носенко П.* Словник української мови / Передмова і примітки В. В. Німчука. – К.: Наук. думка, 1966.
2. *Винник В. О.* Розвиток тематичних груп лексики в українській мові XIX – початку XX ст. // Історія української мови: Лексика і фразеологія. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 523–556.
4. *Галас Б. К. Ф. С.* Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець XVIII – початок XX ст.). – Ужгород, 1995. – 300 с.
5. *Данилевська Н.* Моє слово читачеві // Данилевська Н., Ткач М. Перетик: Фольклорно-етнографічний портрет українського села. – К.: Український центр духовної культури, 2000 – С. 5–6.
6. *Желеховский Е.* Малоруско-німецький словар. – Т. 1; *Желеховский Е., Недільский С.* Малоруско-німецький словар. – Т. 2. – Львів, 1886.
7. *Москаленко А. А.* Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. – Одеса, 1958. – 79 с.
8. *Німчук В. В.* Перший великий словник української мови Павла Білецького-Носенка // Білецький-Носенко П. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1966. – С. 5–37.
9. *Паламарчук Л. С.* Загальнономовний словник і термінологія // Мовознавство. – 1975. – № 3. – С. 22–32.
10. *Русанівський В. М.* Історія української літературної мови / Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: АртЕк, 2001. – 392 с.
11. *Русанівський В. М.* Українська мова як чинник етнонаціональної ідентичності // Історія української культури: У 5 т. – Т. 4. – Кн. 1: Українська культура першої половини XIX ст. – К.: Наук. думка, 2008. – С. 27–78.